

ԻՍՅԱՍՏԱՆ

Լ Ր Ե Գ Ի Ր

ՔԱՂԱՔԵԿԱՆ, ԵՕԳԵՅԻՆ, ԲԱՆԱԹԻՐԵԿԱՆ ԵՒ ԼՈՒԵՒՏԻՐԵԿԱՆ

Տարեկան գին կանխիկ զրուս. 100: Վեցամսեայ գին զրուս. 52 1/4: Եւամսեայ գին 26 3/4: Հինգ ստորագրուող գանդին մեկ օրինակ խրեմ ձրի գիտի արու: Այս Լրագիրը ամեն շաբաթ օրերը կը հրատարակուի:

Պոչտին գուրս գտցած Լրագիրներուն փոխարին ծախքը առնցին ջրայ է: Իր շաբթի համար շուր մը հրատարակել ու շրջը գիտի ջնարկ տային 40 փարսյ: Կորուսից քրոջ ծախքը մը ձրի է: Դուրսէն եկած նամակներուն փոխարին ծախքը խրեցող 1 Թ Ի Կ Ի Ր:

ՔԱՂԱՔԵԿԱՆ

Ն Ե Ր Ք Ի Ն Լ ՈՒ Ի Բ Ե Ր

ՊՕԼԻՍ 13 ՕԳՈՍՏՈՍ

1848 էն Սինդե 1849 ր աշխարհիս մէջ պատաՀած երեւելի դէպքերէն մէկն ալ Սօլտալիայի ու Վալարիայի մէջ պատահած դէպքերը ու փոփոխութիւնները ըլլալուն անոնց համառօտ պատմութիւնը ծոռանալ քը յօդակարգելով օրագիրը մեզի կ'աւանդէ. մենք ալ անոր թարգմանութիւնը մեր ընթերցողներուն կ'աւանդենք յուսալով որ օգտուար ծառայութիւն մը պիտի ըրած ըլլա՞նք անոնց:

«Սօլտալիայի ու Վալարիայի իշխանները» որ կառավարութեան հրահրանքով կոտորուած իշխաններն էին իրենց պաշտօնին իշխանութիւնը ընդունելու համար, ամիսէ մը աւելի կենտրոն վերջը այս հինգ շաբթի իրենց երկիրը գործած: Արեւմտի Վանուսեան գաւառներուն այն մեծ գործը լըմընցած է: Աւստի արժան կը համարիմ ամէն դէմքը զի հոս համառօտել, ներքին և խորին միտքը դուրս հանելու համար, որպէս զի անանկ տեղեկութիւն մը ըլլայ որ մարդու ստացը անցեալէն տարբեր ճամբով մը առաջնորդէ, որուն մէջ գտնուեցան շատ սխալմունքներ և անիրաւութիւն և փոռա սիրութիւն և այն արգաւանդ երկիրները ցամքեցնող մերթ ընդ մերթ խռովութիւններ:

Տարեկէն քիչ մը ետեւ կայ որ Լաշի բնակիչները հեռուի յեղափոխութեանց ձայնէն գրգռուելով Վարիկ ամացի մէջ իրենց իշխանէն նոր սահմանադրութիւն մը խնդրեցին՝ որ իրենց իշխանութեան իրաւունքը և գրեթէ աչքի առջեւ վերցուած օրինաց թագաւորութիւնը լաւ մը պաշտպանէ: Լաւանկ դէպքերուն մէջ անկարծելի փոյթ և արագութիւն մը կ'ըլլայ քան թէ խորհել. ուստի իրենց իշխող տերութիւնը մոռնալով, որուն հրամանը չեղած նոր փոփոխութիւն մը չի կրնար ըլլալ, քիչ մը ժամանակ միտքերը միարանեցան. բայց հետեւեալ օրը իշխանը շատերը ժողովեց և ստով ծագելու խռովութիւնը խափանեց: Կրկին վարիկեանահան հնարք մըն էր. և ոչ թէ զեզոնութիւնները զսպելու ուժ ունեցող, թէ որ ետքի հարտահարութիւնները և գրգռուները չըլլար՝ կրնար նաեւ ըստ իր թէ փոփոխութիւն մը պէտքը եղած չէր ըլլար:

Երկու ամիսէն ետքը այսինքն յունիսի 23 ին Պուրբէշի բնակիչները իրենց իշխանին դէմ գլուխ բաշխեցին յաճախ օրինադանցութեանց և նոր սահմանադրութեան համար, և իշխանին կը պարտաւորէին որ իւր իշխանութիւնը ձգէ:

մանադրութեան համար, և իշխանին կը պարտաւորէին որ իւր իշխանութիւնը ձգէ:

Ետեւ ետքի եղածը ամէնը գիտեն. առ ժամանակեայ կառավարութիւն մը հաստատուեցաւ, որ մինչեւ սոմանցեայ բանակին սեպտեմբեր ամսին մէջ Պուրբէշ գրաւելու ժամանակը քննեց: Պ. Կոնսթանտին Քանթարիւզէ խայտախաճ կոչուեցաւ, և անոր հետ բարձրագոյն դասն և երաշխաւոր տերութեան պաշտօնատարները որ ժամանակէ մը ՚ի վեր հոն կը գտնուէին, ժամանակաւոր իշխանութիւն մը հաստատեցին:

Երգարեւ այս խայտախաճ-իւնը հաստատուելէն ետքը բարձրագոյն դասը և երաշխաւոր տերութիւնը զատ զատ նպատակներով մեկ վճռահան հաստատութիւն մը խնդրեցին: Քննութիւնը երկարեցաւ, գործառնութիւնը գծուար եղաւ և մեկ տարուան հնարքներէն ետքը՝ որ բոլոր Լաշի պան հագի մէջ ձգեցին բարձրագոյն տասնամիկն և Լեզգոսուրբի ատենին մի և նոյն կողմ խորհուրդը կոնստանտնուրէնով արձանագրութիւն մը եղաւ, և մեծ փոխարքային Պալմա լիմանիս պալատին մէջ ստորագրուեցաւ 1849 մայիսի 4 ին, որ օգոստոս 4 թիւով լիմանիս հրատարակեցին:

Թեպէտ և Սօլտալիայի մէջ յեղափոխութիւն մը չի կար, սակայն այն արձանագրութեան պայմանները և Վալարիայի և Սօլտալիայի իշխանութեանց ալ յարմար էր: Սօլտալիայի իշխանը իր հրամարականք տալ պարտաւորեցաւ, և յունիս 16 ին Վրիպար Կիքա և Պաուպօ Սթիպուլէ պայտէրը այն երկու գաւառներուն իշխան կոչուեցան:

Յունիս 23, որ Պուրբէշի յեղափոխութեան թուականն է, Պ. Կոնստանտին Քանթարիւզէն խայտախաճ-իւնն պաշտօնը ձգեց, որ ըստ արձանագոյն վարած էր, և Լաշիտարին և Քեմալի պէյերն ալ ճամբայ ելըր էին կայտերական ընտրութեան հրովարտակները նոր իշխաններուն տանիլ և կոտորուած իշխանը հրահրելու համար պաշտօնին ընդունելու:

Սթիպուլէ իշխանին պաշտօնի անցնելը Պուրբէշ յունիս 28 ին եղաւ, և Քիքա իշխանին ալ քանի մը օր ետքը: ճամբայ ելան և կոտորուած պոլիս հասան Վալարիայի իշխանը յունիս 8 ին, և Սօլտալիայինը 10 ին: 14 ին Վէլիբայէի պարտէրը գացին և վեհափառ Լաշիայի ներկայացան որ տուաւ անոնց միջոցառումներն պատուոյն նշանին հետ իրենց իշխանութեան պատուոյ նշանները:

Երկու իշխանները տերութեան պաշտօնատարներէն և ուրիշ գեղականներէն հայերայթ հրահրութիւնները, այս ամսոյ 9 ին ինչպէս վեր բարձր վեհափառ Լաշիայէն երթալու հրամանը ստանալով

նոյն օրը մեկնեցան դէպ ՚ի իրենց իշխանութեան երկիրը և հասեր են:

Նաւասիկ ըստ ամենայն ճշմարտութեան և անպատրուակ զուրջում Վանուսեան գաւառաց պատմութիւններուն գլխաւոր պարագայները 1848 ապրիլէն մինչեւ 1849 օգոստոս: Կամովին զանց ըրինք շատ ու քիչ յարակից գործերը որ օրինաց դէմ են կամ շատ ու քիչ ապօրինաւոր ներգործութեանց կը վերաբերին: Ան գործերը յիշելովն զուրջ յանգագատից անանկ գարձուածք մը կրնայինք տալ անոնց որ գտնուած պայմանները նկատելով ամենց գովեստ և ոմանց պարտաւ կրնար ըլլալ: Քանի որ ինչպիսի մը կը տարբերուի այդէ կ'իրաւացի քննութեամբ անոնց վրայ տեղեկութիւններ տալ. բայց երբ որ իրաւունքները սեղմելով կամ լայնելով խրեւ գիր մը վճռուի ու լըմընեցայ, լըմընեցան ինչպիսիս է կենալ գտնէ քանի որ միաբանութեան խորիսիս եզրը սգիին յարգը իւր ետեւեամբ կը մեծարուի, և այն ետեւեամբ է երկու կողմի իրաւանց սահմանաւոր կարողութիւնը: Կերպով մը անցեալը կը մոռցուի բայց ոչ գլխովին. կը մոռցուի ներկայիս խռովող բաներուն մէջ, և կը յիշուի միայն որ ապագայն անցեալին դարման մը ըլլայ:

Այս կարծ և արագ համառօտութեանս ետքը նախ մեկ խորհրդածութիւն մը կ'ըլլայ առ ջեւեհիս: Շատ արհեստէրէ ապրին աղմուկ և խռովութիւն այս իշխանութիւններուն մէջ անպակաս են և իշխան կը փոխուի: Կոր օրերս տակաւին թէպէտ Սօլտալիայ յեղափոխութեանց վիճակի մէջ չէր, բայց իր իշխանը պէտք եղաւ փոխել: Սօլտալիայի դառն գործքերուն այս վիճակը, Լաշիայի է հոգ ընելու հանգարտութեան և յաջողութեան վիճակի մէջ պահել այս գաւառները որ շատ կարօտ են. բայց մենք կրնամք հաստատել որ այս ծանր և բազմաթիւ խռովութիւններուն մէջ Օսմանեան կառավարութեան օրինաւոր իշխանութիւնը և ներգործութիւնը բնաւ պատճառ եղած չէ և մեկուն միտքէն ալ չանցնիր որ զանցառութիւն ըրած ըլլայ. կրնամք հաստատել որ այն իշխանութեան երկիրները թշուառութիւններուն իրենց վրայ ըստ պատճառ տեսնը նշուածութեանց մէջ աչուրէին իրենց ինքնակալին կը վերցնէին, որպէս զի անոր պաշտպանութիւնը և սրան բարեյոժարութիւնը անոնց օգնութեան հասնի: Եւ եթէ այն անկարգութեանց մէջ գտնուածներ ալ եղաւ նե՛րնաւ տերութեանը վրայով չէր, որ միշտ յառաջադիմութեան կը ցանկայ:

Եւ որովհետեւ գործ չի կայ առանց պատճառի, անհար չի պիտի ըլլայ ուրեմն գիտնալ թէ ինչէն ծագեցաւ այն իշխանութեան երկիրներուն

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ

ՎՐԱՅ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շարունակութիւն:

ՀԱՏՈՒԱԾ ԻԶ.

Քաջաբերութեան պարգևներու վրայ:

Վսիկ առջե հաստուածին Ա. մաւին մէջ ըսի, որ կառավարութիւնները՝ առեւտրական մտացածին կըռոյ մը ետեւէ մոլորելով, օտար աղբաց շարապանք վաճառելու ու իրենք քիչ բաներու համար արգիւն օրէնքներ ու միջոց գործեր հնարեցին, որով օտարին վաճառքը կամ բոլորովին արգիւն ներս մտնալու կամ մտանքներուն փնասն ալ տուած տուրքերուն համեմատուբը

պահեսցրենն,

Երկրորդ, բնիկ կամ աղբային վաճառքները տարածելու համար պարգևներ (փուէմ տ'էքսիօնութասիօն) ու անբարարժան-իւն պրոյ (ուէթիթիթիօն տ'էմիօ) հնարեցին, որ ընդհանուր անուամբ պարգև-քաջաբերութեան կ'ըսուին:

Երգեղիչ օրինաց ու մոլոր տուրքերուն ազդեցութիւնը՝ մարտի վրայ խոսած ժամանակս պիտի քննեմ, ու այս հաստուածը միայն քաջաբերութեան պարգևներուն պիտի պահեմ: Ի՞նչ անոնց ամէն տեսակը մեկէն քննած ըլլալու համար, պէտք է գիտնալ, որ քաջաբերութեան պարգևները միայն տարածելի վաճառաց համար տրուածները չեն, այլ ուրիշ տեսակ մըն ալ կայ, որ կառավարութիւնները բուն իսկ աղբային հաստուածները հաստոցներուն կամ կատարելագործողներուն կուտան, ուստի կրնանք անոնք ալ մասնաւոր անուամբ պարգև կնարա գրգորութեան անուամբ, ու մենք ալ կար

գաւ առաջ երթալու համար այս վերջիններէն սխեք քննելու:

Ինչ հանրապէս ինչ քան որ աշխատութիւն ու ջանք կ'ուզէ, հարկաւ քաջաբերութեան կարօտ է. բայց այս քաջաբերութիւնը օգտակար ըլլալու համար պէտք է որ բուն չըլլայ, բնական ըլլայ, կամ ինչպէս կ'ըսեն, « իր ստրովը գայ »:

Հաստուածաց համար հնարաւոր եղած բնական քաջաբերութիւնը հաստուածին բուն իսկ պատճառ-իւնը կամ սպառողաց կարգաւորութիւնն է: Թե որ հաստուած մը իրօք պէտք է, զանոնք հաստել տալու համար պարգև կամ քաջաբերութի տալը՝ անօգուտ ծախք մը ընել է. վասն զի, անանկով այն հաստուածին գիւր կ'եւելնայ ու հասարակաց գանձը զուր տեղը կը պարպուի: Թե որ հաստուած մը իրօք պէտք չէ նէ, պարգև կամ քաջաբերութիւն տալով զանիկայ բուն հաստուել տալը՝ փաստակար ծախք մը ընել է. վասն զի, այն եղած ծախքը աւել

լի պիտանի ձեւնարկութեան մը գործածելով՝ անկէ երկըք օգուտը ազգին համար կորսուած կ'ըլլայ:

Բասմներէս գիւրին կը հասկըցվի, որ քաջաբերութեան պարգևներուն ազդեցութիւնը կրկնակի է. օգուտ ալ կրնան ընել փնաս ալ:

Այս տեսակ պարգևները ազգի մը այն ժամանակը օգուտ կ'ընեն, երբ որ անոնք դրուելով նախ, անանկ հաստուածներ ձեռք կուգան, որ թէպէտ սոջի բերանը շատ վատաւ կաւոր չեն երեւնար, կամ դժար կ'եւրենան, բայց ետքը անոնց հաստման կերպը կամ արհեստը գարգանալէն ետեւ, երկրին մեծամեծ օգուտներ կ'ընեն:

Երկրորդ, անանկ հաստուածներ կը հայցընեն, որ որչափ սուղ ալ նըստին պիտանութեանը կամ աղբային սպասողութեան համար. պէտք են գործօրինակ վառարարութիւնը, զինարարութիւնը և ուրիշ այս կարգէ երող արհեստները. սրոնց համար ստակ խը

դժբաղդու թիւեր կամ անոնց տակն ու վրայ ըլլալը : Վրիպակէ կամ ուրիշ դժբաղդու թիւերն վախճանով ամէն պատճառները յուսուցանել վրանիս չենք առնել , բայց վերայիշեալ պայմանագրութեան վրայ կայնելով չենք կրնար սխալիլ : Բ . Յօդուածին մէջ կը ըսուի որ փորձառոտութիւնը հասարակեց փոփոխութեան և գործնական կանոնադրութիւնները չափաորէն կարեւորութիւնը . և Գ . յօդուածն ալ կ'ըսէ թէ երկու ժողով պիտի հասարակութիւնը անորոշութեան վիճակում համար որ խառնադրութեան ղեկը ղեկները և երկրի սյուղի մէջ ձախը իր պահանջը : Այս հանգամանքներէն իմաստասիրելու է որ , եթէ այն փոփոխութիւնները և այն նորագութիւնները թէ որ շուտ մը գործադրուէր՝ առանց սպասելու նոյն ղեկը ղեկանց վերաբերուն , անշուշտ նոյն դաւառներուն վիճակը՝ այս ետքի ժամանակներուն ծանրութեան աստիճանը չէին ըստանար : Յայտնի է որ միտքերնուս մէջ պէտքը չէր զանք արդարացիները կամք մտած չըլլալով կը խօսիր . մանաւանդ կ'օգտէ մեզնի Վոյտովայի օրինակը՝ որուն մէջ յեղափոխութիւն մը չեղաւ : Ինչպէս Վոյտովայի իշխանը հանեցին . վասն զի կառավարութեան մէջ շատ անտեղութիւններ խօսած էր : Ինչպէս վերը ըսինք այս անտեղութիւնները Օսմանեան տէրութեան կախում չունէր , և այն անտեղութիւնները շուտով վերցունել չի խորհրուած ըլլալով՝ այս պարագայում թիւերն ալ մինչեւ Օսմանեան տէրութեանը մարդ չի հասցունել :

« Գեղարեւ ասիկա ըսել նոր իշխաններուն վարմունքին համար : Գործնական կանոնագրութեանց յաճախակի գանցառութիւններ և անթիւ ղեկը ղեկներն որ այն իշխանութեանց օրէնքներուն սեղը անցեր էին , իրենց յաջորդներուն կորուստ պատճառեցին . որոնց փրկութիւնը կայսերական կառավարութեան խորհրդոցը հպատակիլն էր , որ միշտ կ'ուզէր և ուզեց օրինակաբար թագաւորելը : Այն մը աչքերնիս անցեալին վրայ դարձը նենք՝ պիտի տեսնամք՝ որ այն իշխանները Օսմանեան տէրութեան խորհուրդէն հեռացանուն պէս՝ բաւնին զօրութիւնը զիրենք կը կործանէր իրենց աստիճանէն : Վեհափառ տէրութեան խորհուրդը մի միայն այն իշխանութիւններուն երջանիկ ըլլալն է : Աւստի Ֆրուան էֆէնտին որ սրբունի գործակալ էր այն դաւառներուն մէջ խորին մտք պատասխանեց Պ . Կոստանդին Քանդաքիզիին , որ խառնադրութեան պաշտօնը առնելով ըսեց էր թէ երազխաւոր և միանգամայն Օսմանեան տէրութեանը հաւատարիմ պիտի ըլլայ . Ֆրուան էֆէնտին պատասխանեց է . միայն չու գաւառի երջ Վալարայի օգուտը ինձի , և վեհափառ արքային խորհուրդները կապարած կ'ըլլաւ : Եւ արդարեւ այս խորհուրդն է ինքնակալին խորհուրդը . որ երկու իշխանաց իրեն ներկայացած ատենը այս երեւելի խօսքերը ըսած է : « Կուզեմ որ ձեզ յանձնեմ ժողովուրդներս երջանիկ ըլլան . և ժողովուրդը երջանիկ ըլլալու համար դուք իրար սիրեցէք , և միաբան եղէք միշտ » : Իշխանները խորին շնորհապարտութեամբ ապահովութիւն յուսուցեցին , « Իր ոչ ջանք և ոչ անձնանուէր ինձի պիտի խնայեն վեհափառ Արքային վեհանախկան խորհրդոցը յարմար . և թէ այս ծանր և փափուկ պարագայներուն մէջ յոյսերնին իրեն վրայ հիմնուած է . և այս խորհուրդը պիտի ըլլայ իրենց բոլոր ուժը » : Յունիս 28 ը Պաւլը ղեկ մէջ իշխանութիւն առած օրը՝ վեհափառ Արքային նպատակներուն խեղճմուտ ըլլալով՝ Վոյտովայի իշխանը ասանկ ըսած էր պայտերուն . « Դամանակ է որ մեր բոլոր ջանքը միաբանեմք

ժողովուրդեան վատհաւթիւնը արժանաւորապէս ընդունելու համար , որ ձեր ամէն մէկուն վրայ ժողովուրդեան ունեցած երջանկութեան յոյսը չի կարգուիր » :

« Արդարեւ պարագայները ծանր են , բայց առաւել ծանր են Վալարայի իշխանին համար բան թէ Վոյտովայի իշխանին , որ այս ետքին յաղթութեւն դժբաղդու թիւերն չունի և համարակալ իր իշխանութեան վրայ ունեցած համարմունքը ուզածին պէս պիտի վարէ : Իրացուց սահմանագրութիւնները բոլորը խառնութեան մէջ են , վասնորոյ այս երկու դաւառներուն մէջ տարակիս պիտի նստին օսմանցուց զօրքերը : Այս դաւառներուն բոլոր գործքերը սակայն մեծ նեղութեան մէջ են , և չեն վերցուած արդէն այն բազմութիւն ղեկը ղեկները որ աղբային հարստութիւնը կը սըկարայրնէ այսչափ ժամանակէն ՚ի վեր : Բայց ինչ կ'ուզէ Օսմանեան տէրութիւնը , սահմանագրութիւններն դուրս ելած բաներուն անկողնակից կենալ . նիւթական և բարոյական օրնութիւն գրաւալ իր երկիրներուն ամէն մասին մէջ իր հրամանատարներուն կողմէն որ այս անկողնակիցութիւնը բացարձակ պահուի . և պարագայները ներքեւն պէս այն իշխանութեան երկիրներն ալ բարեկարգել : Կուզէ որ Վանութեան դաւառներուն նոր հաստատուելիք օրէնքները՝ առանց բացառութեան ընդհանուր կանոն ըլլան , և այն ղեկը ղեկները որ արմատաբի իրերը պիտի ջանան ալ վերստին չի կրնան երեւնալ : Կուզէ որ գործնական կարգադրութիւնները աչքէ անցնելէն ետքը մեռեալ օրէնքներ չըլլան , և իրենց վախճանը հեշտախտութեանց և ուրիշ անառակ կրից նպաստել չըլլայ : Այս է կարեւոր գործը և անտարակալ կը կատարուի , բայց մէկ պայմանաւ . սա է որ իշխանները բոլորովն վեհափառ Արքային հպատակ ըլլան , և անոր խորհուրդները միայն իրենց աղբն , վատահաւթիւն ունեան անոր վրայ , և ինչպէս որ իրենք ալ ըսած են այն ժամանակը զօրաւոր կ'ըլլան և ուզած բարութիւններն կը յաջուր : Բայց առանց վեհափառ տէրութեան խորհրդոցը և վստահութեան կ'ըլլան անոր , և անկարող կը մնան իրենց յաջորդներուն պէս յուզանքներու մէջ : Եթէ դժբաղդու օրերը նորէն գան , կը յիշեն անապան իրենց իշխանութիւնը սիրած ատենը՝ հպատակ կենալու համար ըսած խոստումներն : Բայց ձգեցէք այս են թագրութիւնները որ չեն կրնար կատարուիլ : Փորձառութիւնը մարդուս մեծ գործը է , քաջ գիտեմք՝ որ իշխաններուն գործովը հպատակաց և Օսմանեան տէրութեան մէջ տեղը օտար կամեցողութիւններ չի պիտի մանան . որով բոլոր ցանկալի բարեկարգութիւնները անխոչ և անխափան պիտի ըլլան : Կաթողին կը ցանկանք այս ամէնը նոյն իշխանութեան երկրին օգտին համար որ ՚ի բնէ բարի է , և բարուաւածելու համար ամենակարգ տեղութիւն միայն աղէկ ինտանկարութիւն կը պահանջուի :

« Վեհափառ Արքայն այս տարի պայտերի առաւտեան աղօթքը սուղման Վեհեմէլա ըրաւ երկու շաբթի առաւ օտ սովորականէն աւելի հանդիսով , որովհետեւ Պապի Հիւմայիլէն մինչեւ յիշեալ միջին թիւերը ղեկմանը երկու կարգ զօր շարուած էր որոնց թիւը կը հասնէր մինչեւ վաթսուն հազար . և այս առիթով մայրաքաղաքին մէջ գրաւունւած գրեթէ բոլոր զօրաց մարտութիւնը և առողջութիւնն ալ աչքէ անցուց :

« Զրէկց աղբային սնտուկին մէկն ալ Օրթա գիւղի պիտիւնի պահուած ըլլալը տեղեկանալով

չարագործ մարդիկ հինգ շաբթիէն ուրբաթ ըրաւ նալու գիշեր բարձրութեամբ յիշեալ պիտիւնի մը տեղ ու տիրացեր են այն մեծկակ հարստութեանը բայց չեն կրցեր վայելիլ . որովհետեւ արդէն մէկ քանին սեղուց ստիկանին ձեռքը ինկած են և առանք ալ եգիպտացի հրեայներ են :

« Իպրահիմէն կը գրեն որ Վոյտովայի քարտուղարը Պ . Վալարայ , շոգենաւէն դուրս ելլալու հրամանագիրը ու շանալուն պատճառը բաւանիկայէն հասկընարու համար շոգենաւէն նաւակովը ցամաքը կ'ըլլայ և ետ դաւանալուն շոգենաւը ելլալու ատեն , ինտար կ'ըլլայ մեջքի կախ սուրը նաւակէն դուրս նետած սոթին արդէնք ըլլալով իւր հաւասարակչութիւնը կը կորսուցունէ՝ ու գլխի վար ձախը կ'ընկայ : Օտմիւն ալ նոյն օրը շատ խռոված ըլլալուն մինչեւ որ օգնութեան հասան նէ՝ կենդանի չի կրցան գտնալ խեղճ երիտասարդը :

« Վերջորտէն այսպէս կը գրեն : Կուզէ մաճառներուն զօրապետը բոլոր վտանգներուն քաջութիւնը գէտ կը գնէ . Քամուի պատերազմի առած վերքերը թէպէտ խիստ ծանր էին բայց բնաւ արդէնք չեղան իրեն պատերազմը շնորհակալելու , մաճառները գիտես թէ այս օրերս կրկնապատկեր են իրենց ուժը :

« Կէմին վրայով բան մը չեմք գրեր , որովհետեւ դուք ալ մեզնի հետ մի և նոյն օրը ըրալ կրնայք առնել անոր բանակէն :

« Յունիս 2 ին մաճառները իրենց ժողովքը Վեհեմէլա հաստատեցին :

« Ստակը հոս շատ նուազ է : Առգրիայի թուղթ ստակը 25 % կը կորսուցունէ Վեհայի մէջ :

« Արիշ մըն ալ օգոստոս 4 թուականով այսպէս կը գրէ :

« Մեր օրագիրքը՝ որոնք աղէկ տեղեկութիւն կրնան առնել ուրիշ օրագիրքէն աւելի կ'ընեն , որ Քնեթանին զօրապետը թիւթէլ թիւթուց այս ամս այն 2 ին , չէ նէ շատ դժուար պիտի կորսուցունեն : Հիմա Կոյսի մաճառ զօրապետը կը նստի այս քաղաքը եօթը հազար զօրքով : Մաճառի հարաւի բանակին պատերազմը ըրած հաղթուն վրայ ասիէ աղէկ յարմար կէտ մը չիկայ :

« Եթէ որ գլուխը 10-12 հազար հոգի ունենալով Երազի իրանակը կը հալածէր , յուլիսի 30 տար զայ յարձակեցաւ անոր 1200 հոգին սպաննեց Բաւնիի , խել մին ալ վրաս թեղանօգածիք և ձիաւոր զօրաց հասցունելով մալ մնաց որ Կեղալէ ալ գերի բռնէր : Այսչափ վրաս ալ մաճառները կրեցին : Վեհեմէլի բարձրակարգ մօտերս մեծ պատերազմ մը պիտի ըլլայ : Այս պատերազմին ու մանք կ'ընեն որ 100 հազար հոգի պիտի ելլայ , 50 հազար Բարեկիչի բանակէն , նոյնչափ ալ Տեմպէսքիին բանակէն , ոմանք կ'ընեն 200 հազար և ումանք ալ մինչեւ 300 հազար , բայց մեր խելքին 150 հազարը առաւել մօտ կուգայ :

« Իստ լատինացուց օգոստոս 12 ին խառնակալ կը գրեն որ Շարդիւնի մեծկակ պատերազմ մը եղեր է 1 ուտեմի և Պեմի մէջ տեղ , շատ արիւն թափուեր է երկու կողմէն ալ : Մաճառները բանի մը թեղանօգ կորսուցունցեր են . հազար հինգ հարիւր հոգի մեռած ու վիրաւորած ունեցեր են և վեց հարիւր ալ գերի առել են :

« Վեհեմէլին ուս երեւելի զօրապետը՝ որ թրանսիլանիա մասաւ առաջին անգամ , այս պատերազմին մեռեր է : Մաճառները Վոյտովայի ելլալէն ետեւ կրկին թրանսիլանիա մտնալով Վոյտովայի սահմանագրութիւնը կը պահպանեն ութը :

նայելը իմաստութիւն չէ :

« Երբորդ , քաջալերութեան պարգեւներուն օգտակար աղբեցութիւնը գիտութեանց ու գրականութեան զարգացմանը համար ալ չի ստուիր : Ար խելքը գրելիք մարդ , գիտունի մը կամ ընտիր հեղինակի մը՝ իր հանձարին կամ աշխատասիրութեանը անսովոր ճշտանացը համար հրապարակաւ կամ ծածուկ տրուած պատիւը ու վարձքը արժանաւոր չի սեպեր ու աւելիակ ուրիշ բարոյական սեպեր գրգռելու և ընդհանուր ճարտարութեան զարգացմանը նպատամատոյց հնարք մը համարելով չի ուրախանար :

« Այս դիպուածներէն դուրս ճարտարութեան քաջալերութիւն տալը բոլորովն անօգուտ ու վնասակար է : Վարդուս իր անձնական շահէն աւելի իրեն քաջալերութիւն չի կրնար ըլլալ : Ար մարդ , շահելը խելքը չի կորած գործի մը ձեռք զարնել կ'ուզէ : Ամէն արգասաւոր ճարտարութեան բնական պաշտպանը այն ճարտարութիւն հաստ

ունանցը սպառողներն են , թէ որ այս պաշտպանութիւնը բաւական չէ , աւելիակ ուրիշ կերպ քաջալերելով ծառկեցներն ալ անօգուտ ու վնասակար է ինչպէս որ վերը պատճառովը ցըցուցին : Քաջալերութեան պարգեւներուն երկրորդ կարգը աղբային հաստուածոց տարած վերլուծ համար տրուածներն են ըսինք :

« Կառավարութիւնները այս քաջալերութիւնը իրենց վաճառականներուն կողմէն որ աղտոտ աղբաց հեռամտութեանը դիմանալու կարող ըլլան . կամ որ նոյնն է , կը ջանան որ հաստուածները բանի ու իրենց վնասուած աման ընեն որ օտար աղբերը իրենց մէջ ղենն : Այս ճամբով իրենց մտքը վաճառք տարածել ըսելը վստալիլ ըսել չէ , այլ օտարներու համար տարապարհակ (անկարեայ) բեռ կրել և շտապիլ շատ ատեն ըրածնին ասանկէ : Արդարեւ , թէ որ Արգիւայի վաճառական մը Պոլիս տեսակ մը վաճառք խրկէ , ու իր արհեստին վստալիլը

հանգերձ իրեն 100 լրայի արժէ . և թէ որ նոյն քաղաքին մէջ նոյն վաճառքը գաղղիացի վաճառական մը 90 լրայի ծախելու ըլլայ ու պոստիցիք ալ միայն այս վերջինէն առնելու ըլլան նէ գործանք չէ . վասն զի , կը հասկըցուի որ Վարդիւն տէրութիւնը իր վաճառականին 10 լրի պարգեւ տուեր է այն վաճառքը տարածած ժամանակը որով Արգիւայից հեռամտութեանը գիմանայ , որ թէպէտ իրօք ան ալ կը գիմանայ , իրենը կը վաճառէ , բայց բանին տակը քննելու ըլլանք կը նայինք որ Վարդիւն տէրութիւնը իր վնասուած Պոլսոյ սպառողները 10 լրայով խրախայցուցեր է (զիսֆէթ ընել) :

« Այս առուուորէն դաղղիացի վաճառականը բան մը չի կորսնցներ . վասն զի , իր 100 լրանց վաճառքներուն գինը ճիշդ մը կըլտանայ , միայն սա արքեբերութեամբ , որ մէկ անձէ մը կամ մանաւանդ մէկ աղբիւրէ մը հանելուն տեղը երկու զատ աղբիւրներէ կը հանէ . այսինքն 90 լրան Պոլսոյ

ժողովուրդէն կը հանէ՝ ու 10 լրան ալ իր կառավարութեան գանձէն . կորուստը մնայ իր աղբին կ'ըլլայ , որովհետեւ 100 լրայի վաճառք կը տարածէ ու փոխարէն 90 լրայի վաճառք կամ դրամ կ'առնէ :

« Այսու աննայնիւ , այս կարգ քաջալերութեանց մէջ մասնաւոր տեսակ մը կայ , որ աղբին վաճառականութիւնը զարգացնելու խիստ օգտակար ու աղբին ալ շատ շահաւոր է : Այս տեսակ քաջալերութիւնն ալ կառավարութիւնները հետեւեալ առիթով միայն կուտան իրենց վաճառականներուն :

« Ամէն աղբաց գործարաններուն մէջ շինուած հաստուածոց շտախի նախահան նիւթերը օտար երկիրներէ կուգան . այն նիւթերը ընդհանրապէս ներս մտած ժամանակին մոտից սուրբ մը կը վճարեն , որով իրենցմէ շինուած հաստուածոց գիները կը ճանրանայ : Կառավարութիւնները երբոր կը տեսնեն , որ այս կերպով իրենց աղբային

Հազար զորքով:

Սուսնուկեն կը գրեն ու Վ խոհնի ու Պեղըրա տի կողմերը շատ խառնակութիւն կայ, ճամբաները բնաւ ապահով չեն, շատ վաճառական ճամբորդներ աւազակներէն բռնուեր են, ուստի շատ մարդիկ այն վայրերէն շտապեալ լինուաւ:

Մասնաւոր չի կայ: Հունի ժամանակ ըլլալուն սայլերը բռնուած են, ուստի մեր վաճառատներին ալ հնչեցին եկած չունի:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ:

Երեսփոխաններուն խորհրդարանը յանկարծ պարտաւոր, պարտաւոր ազդակեցին, որի դեմ: Տաճկաստանի: Վարդապետները սըրմըր են: Սըրմըր Քոյէթի թիւն որդին, Քիւտէնս, և հետեւալ մէկ քանի երեսփոխաններ, գուրմաւ քանի մը օրագիրեր ասոնց արձագանք եղած էին: Պատճառն ինչ է: Սըրմըր Կոնստանտնուպոլսի յայն դպրոցին աշակերտաց անցեալները ըրած ապստամբութեանը և պատրիարքական իշխանութեան դեմ կենդանուն վրայ բարձրագոյն գուրմաւ արգիւյն որ, սակէ ետեւ Օսմանեան տէրութեան մէջ գտնուող հարատակ դպրոցներուն մէջ բնաւ հնչեցական կառավարութեան հարատակ գտնուող չի գտնուի. ուրովհետեւ ասոնք իրենց հմուտութիւնը տաղանդը աշակերտաց հարգելու տեղը, առաւել կ'աշխատին եղեր անոնց որոնք մէջ առեւտրութիւն մը խօթել Օսմանեան տէրութեան դեմ, անհնարաւորութիւն բարոյղը, վերջագոյն ինչ որ հարատակութեան դեմ է, անոնք սարկեցան, ինչպէս որ արդէն պտուղն ալ տեսնուեցաւ:

Տէրութիւնը իւր երկրին մէջ այս հրամանը հանելով իւր պարտքը կատարած կ'ըլլայ. բայց յայնքը ըր այս հրամանին դեմ Վ ինչ պարտաւոր ազդակեցաւ իրենց անիրաւութիւնը և յիմարութիւնը յայտնած կ'ըլլան: Յիրաւեան անիրաւեան այս մասին, ուրովհետեւ Օսմանեան տէրութիւնը ոչ իւր ազգին և ոչ հարատակ ազգաց դպրոցներուն մէջ սուսնու չափ սահման դրած է, ամէն մարդ տղաս ե ուղաճը սորովի, բայց երբ որ կը տեղեկանայ որ իրեն իշխանութեանը դեմ ապստամբութեան գտներ կը տրուին դպրոցականաց, սորտաւոր է ան ստներ սարգէմ զգուշուոր միջոցներ բանեցունել որչափ որ խտուածութեամբ կրնայ ըլլար: Յիմար են հեղեղացիք, որովհետեւ չեն մտածեր որ խաղաղութեան ժամանակ իրենց երկրին եկամուտը ծախքերուն չի բաւեր, որ առաւոր ազատութիւնը կը դորանայ նէ հոն, պատերազմի ժամանակ մի պիտի տայ իրենց ստակ, մտածանք ասանկ մէկ ատեն մը որ ամէն տէրութիւն կարտուածեան մէջ է, ասանկ մէկ ատեն մը որ ամէն տէրութիւն Օսմանեան ամբողջութիւնը կը ցանկայ, ասանկ մէկ ատեն մը, վերջոյ, որ Օսմանեան տէրութիւնը Յունաստանի մէկ պատերազմական նաւին դեմ քան պատերազմական նաւ, մէկ զինուորին դեմ յիտուն զինուոր կը հանէ անոնց բոլոր պիտայքներով: Հեղեղացիք առաւել իմաստուն կը համարուէին, երբ որ ուրիշներ տեղ առնելով երկրին հարստացունելու ջանք ընելուն տեղը, ձեռքերին եղած երկիրը ըստ արժանացն մշակելով հարստացունելու ջանք ընելն ու գոհ ըլլային: Բնագահական գիւղացիք իրենց արտերը, արհեստաւորք իրենց խմորութիւնը, գործաւորք իրենց գործը թողուցեր երեսի վրայ, անաշխատ հարստութիւն կը ցանկան ձեռք բերել լեռներուն գլուխները, ծովերուն երեսները: Բ-

սանկ մարդիկներէն երջանկութիւնը կը վարչի ետեւէն համեմը հար չէ:

ՎՍԵՐԷՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԱՂՂԻԱ: Հասարակագիտութեան նախագահ Լուր Պոնաբաութ տակաւին իր ճանապարհորդութիւնը կը շարունակէ գաւառներուն մէջ:

Վստէն երբոր փառաւոր հացիկերոյթի մը այն տեղի քաղաքապետը նախագահին աւտղութեանը համար գինի խմեց նէ, նախագահը անոր սախտքերով պատասխան մը տուաւ:

«Պարոններ, ձեր քաղաքը պրոպագանդա տունն չորս կողմէս ինձի համար կեցցէ ի քաղաքակներ կը լլայի նէ, ինքըզինքն կը հարցունէ թէ՛ ես ինչ աղէկութիւն ըրած եմ տակաւին իմ հայրենեաց որ ասանկ մէկ մարդասիրութեան ու մեծարանաց մը արժանի ըլլամ:

«Ես միակ անոր համար չէ քի, ես բոլոր քաղաքական վտանգաւոր անախարհութիւններուն առջեւը առնող մարդն եղբոր որդիս եմ: Ես ոչ անոր հանձարը ունիմ և ոչ անոր ուժը: Կ'ործեմ այս անոր ինձի ցըցուցած յարգանքը անոր համար է որ, ես հասարակագիտականներուն ցանկացած չափաւորութիւնը ու խաղաղասիրութիւնը Վաղղայի մէջ խօթելու ու հաստատելու կանոնը բռնեցի, և ոչ այն ազատութիւնը սիրեցի որ ամէնուն կը ներէ ու զանձին ընել, այլ քաղաքականացեալ ժողովրդոց այն ազատութիւնը ինչպէս որ հասարակութեանը անվնաս եղած բանը միայն կը ներէ մարդոց գործել:

«Կ'իտեմ որչափ զգուշութիւն ըլլաւի նէ՛ որի նայ զո՛ր եղողներ պիտի ըլլան, բայց ես ջանամ պիտի, քանի որ նախագահ կենամ, որ ընկճուած կողմնակցութիւններուն մէկը գլուխ չի վերցունէ:

«Ես ձեռքի ուրիշ քաղաք, կ'ործեմ այս իմաստուն քաղաքականութիւնը չի կրնար հասկնալ, ուստի ես ալ այս բաժակը չիմամ կը բարեմաղութեմ անոր այն անվնաս ու սուրբ ազատութիւնը որուն համար կ'աշխատիք որ միշտ յաղթանակաւոր գտնուի »:

«Նախագահը երբոր Վանթ գնաց, այն տեղ ալ փառաւոր հացիկերոյթ մը եղաւ, 1600 հոգի կար սեղանը. հոն ալ այս ատենաբանութիւնը ըրաւ որ չափաւոր ուրիշութեամբ մը ծախահարկերն իւր սեղանակիցերը:

«Պարոններ, ձեզ գալու գտնալու համար ըրած ճամբորդութիւնս, իմ սրտին մէջ իմաստ խորին պիտի տպաւորուի, որովհետեւ անուշ յիշատակներով ու յայտնով բեղմնաւորեցաւ:

«Երբոր այս մեծ գետը տեսայ նէ՛ իսկոյն սիրտը եղաւ, այն գետին ետեւի կողմը փախած են մեր մեծ բանակին վերջին մեծանուն գունդերը: Երբոր քաղ Պոնաբաութ գերեզմանին առջեւը յարգանք կանկ առի, չկրցայ աչքիս արցունքը բռնել, հիմա ալ ձեր հետը նստելու՝ գործեալ աչքիս արցունքը չի դադիր, որովհետեւ ահա առջեւս կանգնած է Քամուրծին արձանը: Բոլոր այս յիշատակները ձեզ սիրելի ըլլալով զիս փառաւոր կը նեն որ՝ որ մը վերջին մէջ պատերազմներով երեսելն ազգ մը պիտի ըլլանք:

Բայց այս օր ալ ասանկ մէկ մեծ փառք մը կայ, այն է որ, բոլոր քաղաքական և բոլոր արտաքին պատերազմի դեմ կենալ և մենք մեզ մեծցունել արուեստից և վաճառականութեան միջնորդութեամբ: Ես այն

սանտուսանման կայմերուն բաղմուցը որ ձերնաւահանգստին մէջ անշարժ կեցեր են. ասոնք միայն յաջող հովի մը կ'ըստասեն որ ձեր քաղաքականացեալ երկրին բերքը մինչեւ աշխարհքիս մէկ ծայր տանին:

«Սիաններ, անախարհութիւնն իմ մտնանք, մեր երկրին բարեկարգութեանը ու շահուն ուխտերն միայն, և իսկոյն երկրագործութեամբ, արուեստով, ճարտարութեամբ և վաճառականութեամբ մեծ ազգ մը կ'ըլլանք: Վանթ քաղաքը որ ասանկ մէկ մարդասիրութեամբ մը զիս այսօր կ'ընդունի, գիտէ որ այս ինչպէս առաւել իրեն համար է, որովհետեւ բնութիւնը իրեն անանկ մէկ դիրք մը շտրկեր է որ ամէն քաղաքներէն աւելի վաճառականութեան մէջ յաջողութեամբ առաջ կ'երթայ:

«Վերջագոյն հաստատ որոշուեցաւ որ օգոստոսի 13 էն մինչեւ հոկտեմբերի 1 ը ազգային ժողովը պիտի անպատճառ երկարի, բայց այս որոշումը ըլլալէն առաջ աշխարհականներուն և ծախակողմեաններուն մէջ տեղ սաստիկ կռիւներ եղաւ և հարիւր ձախակողմեանի չափ քաղաքացան դային որ բուռ չկասն:

«Վերջի ժողովներուն մէջ Պ. Բասսին ըսաւ որ՝ ասկէ քանի մը օրէն միտք ունի ներկայացունել 1850 ի եկամուտին ու ծախքին հաշուեցոյցը, որ տասը արբէի ի վեր ասանկ մէկ կանոնաւոր հաշուեցոյց մը չըլլնուելուն համար թէ պաշտօնային և թէ կառավարութեանը մեծ պատիւ պիտի բերէ: Բասսի կարգի եղած ծախքերուն դեմ գալու համար, արդէն եկամուտներ ձարեր եմ, ըսաւ Պ. Բասսին: Վաղղայի հասարակագիտութեան համար բարեգուշակ բան մը ըլլալով Պ. Բասսին այս ծանուցումը ամէնուն սիրտին ինչպէս մը պատճառեց:

«Պ. Բասսի վաղ՝ Տէ՛ն Պ. Պատենին տեղը միջերկրական ծովի նաւաւորմիջին հրամանատար կարգեցաւ: Ես փոփոխութիւնը շատ ենթադրութեանց և զանազան կասկածանաց տեղի տուաւ: Բայց կը հաստատեն որ կառավարութեան կողմէն ասոր քիչ մը ծանրակէկ խօսքերով նամակ մը երթալուն համար վշտացեր է Պ. Թըրատիին և կամօրը ուղեր է հրաժարիլ իւր ծովայնութեան պաշտօնէն:

«Պ. Կիզո իրեն բարեկամներուն մէկ քանիին յայտնեց որ կամք ունի պատմութեան գասը վերջապիսկսել Սորպոնի ձեմարանը որուն դասատուներուն կարգէն բնաւ եղած Համարուեցաւ անցեալ տարի յաքսոր դատաւարութեամբ:

«Տէպա օրագիրը կը գրէ որ՝ Վաղղայի հասարակագիտութեան նախագահ Լուր Պոնաբաութ անախարհից իւր ճանապարհորդութիւնը կատարել և անկէ՛ Փարիզէն Վստէն նոր շինուած երկաթէ ճանապարհին բարեմաղթութեանը գնաց մէկ երկու հարիւր երեսփոխաններով մէկ տեղ: Ուր գընաց և ուրիշ անցան նէ, բնակիչները զիմաստութեամբ զանի, մեծ սէր ցըցուցին անոր տեսնալով որ նախագահ եղած օրէն մինչեւ այս օրս խորհած խորհուրդներուն, գործած գործերուն մէջ անկեղծութեանն ու հայրենասիրութեանն ի զատ ուրիշ բան չտեսնուիր: Դեմ ելող ժողովուրդը իսկոյն կեցցէ պոնաբաութի կը պտային առաւել. բան թէ կեցցէ հասարակագիտութեան: Չարքիւղեցաւ որ կեցցէ պոնաբաութ չի պտան, ինչպէս որ արգիւյն չէ, կեցցէ հասարակագիտութեան պտայ: Եսոր ներքեւէն շատերը շատ բաներ կը հանեն, բայց մենք միայն

վաճառքները ծանրագին եղած են, դիւրաւ չեն վաճառիր, անոնց վաճառմանը նպատակը համար, սարածուած ժամանակին քիչ կամ շատ տուրք մը կուտան իրենց վաճառականներուն, որով անոնց գինը կը թեթեւնայ, տարածուելու կարող կ'ըլլան ու օտար ազգաց հետամուտութեանը հետ կրնան մրցիլ, ու հետեւաբար ալ անոնց ազգային գանձը պարպելու ճարտարութիւնն ու վաճառականութիւնը կը զարգանայ:

ժամանակը վաճառականներուն տուած տրոց մէկ մասն է որ կրկին իրենց ետ կը սորովին, տնտեսականները միւս տեսակներէն որոշելու համար անոր արդիւնքին պիտի հանուանեն: Ես վերի գիտութեան գուրմաւ մէկ գիտութեամբ մըն ալ կայ որ քաղաքներութեան արժանի է: Ես յիշեմ, երբոր երկրի մը վաճառականութիւնը զահար է, բայց տեղին հեռաւորութեանը, վտանգներուն, ու դժուարութեանները չեն ուղեր անոր ձեռք գտնելու, այն ժամանակը կառավարութիւնները պէտք է որ իրենց հաստատածոցը նոր վաճառանոց մը բանալու համար պատշաճ զո՛ր ընեն. ասանկ առիթով մը ծախք ընելը որչափ իմաստութիւն է նէ՛ չընեն ալ այնչափ անխոհ հեմութիւն է:

ժամանակին, տեղին, գործքին նկատմամբ վերջընելով ամփոփելով ընդարձակելով կարծ խօսքով՝ կառավարութիւնը պէտք է որ, իր գիտութիւնը գիտութեաններուն յարմարընէ, անոր իմաստութիւնը՝ բոլորովին այս դժար արուեստին վրայ կը կայանայ:

Table with 2 columns: Year, Population. 1838 10,092,000, 1839 10,961,000, 1840 14,041,337, 1851 17,000,000, 1858 25,000,000. Below table: Այսպէս 1851 էն մինչեւ 1832 մէկ տարուան մէջ 8,000,000 քուսնը աւելցեր էր. որ ըսել է հազարին 80 վաճառականութիւնը զարգացեր էր:

Վերջագոյն, ազգի մը խոհական անտեսութիւնը ուրիշ կերպով չըլլար այլ անոր հանգստութեանը համար հնարուած օրէնքներուն ամէն ալ

Պիտի շարունակուի: Ն. Մ. 20186ԱԱ

ինչպէս զուրկելու է գիտնան ու անկեղծ ըլլալու մտքը անարգանք նախատինք չընեն: Ես կեղծութիւնն ալ ուրիշ գեղեցուն պէս է. թէ որ յարմար կերպով չի գործած վիճակ օգուտ ընելու տեղը կը վշտացնեն ու կը խուլի: Ու շողորթութեան անուշութեամբ ըրածը ան ալ (անկեղծութիւնն ալ) կը սկսնելով կ'ընէ:

Եսոր ներքեւէն շատերը շատ բաներ կը հանեն, բայց մենք միայն

կ'ըսենք որ գաղղիացիք առաւել սովորած են, մա- նաւանք գաւառներուն մէջ, կ'ըսէ պատմաբանն որ...

ԱՆԳՂԻԱ: Բայ լատինացւոց օգոստոս 1 ին հետեւեալ խօսքերը անցաւ հասարակաց խորհրդ- գարանին մէջ:

Պ. Մին: Օրագիրներուն գրածներէն կը հաս- տատուի որ Մարթայի կառավարութիւնը Հրո. ո. մայէն փախչողներուն թշուառութիւնը չէ ըրեր որ կըզին ելլան նաւերէն: Վի ինչ կարծիք ունի նե թող ունենայ, ես անանկ գիտեմ որ հոռոմայեցւոց քաջութիւնը՝ դիւցազնական պատերազմը ամէն լուսաւորեալ մարդոց սիրտը մէկ սաստիկ համակ- բութիւն մը ներշնչեց, Հիմա կը հարցունեմ ձե- ղն: Մարթայի կառավարութիւնը ասանկ կործի- ժողովրդի մը ասպրնջականութիւնը չընէ նե յան- ցանք գործած կ'ըլլայ, ե՛հ չէ:

Պ. Հալ: Հոռոմայէն այնչափ շատ փոխառա- կան եկեր է Մարթա որ տեղւոյն կառավարութիւ- նը պարտաւորեւ զգուշութեան համար աննոց թիւ մը որոշելու, որպէս զի այն թեւէն աւելի մարդ չընդունելով կըզին կառավարութիւնը վը- տանգը չի ձգէ:

Լուս Նիւթան: Եւրոպայի Հէյնօ զօրապետը Բէշթէն ելլալէն առաջ մէկ յայտարարութիւն մը հանեց որով բարբարոսական պատիժներ կ'ըստա- նար բնակչաց թէ որ կրկին ապստամբութեան փորձ փորձեն նե: Եւ յայտարարութիւնը մեր տէրու- թեան ամէն հպատակներուն սիրտը մեծ տագնապ մը ձգեց: Որովհետեւ Բէշթէն մէջ քաղաքական փոքրիկ յանցանքով մին ալ բռնուող մարդը իսկոյն պիտի ՚ի մահ դատապարտուի: Ինչաւ մէկ տէրու- թեան մը օրէնք մահ չհրամայէր, յեղափոխութի- կերպարանք հապնողին, սուտ լուր հրատարակողին, զինուորը նախատողին: Կաղաւթմ Օսու Բալլերս- թօնին որ այս յայտարարութիւնը, որ առաւել բացատրելու չեմ կրնար համարձակել, վաւերական է, թէ չէ:

Լուս Բալլերսթօն: Կառավարութիւնն ալ ուրիշ մարդոց պէս շատ ցաւեցաւ երբոր այս յայ- տարարութիւնը կարգաց: Եւ մէկ աւելի խօսք չեմ կրնար ընել այս մասին: Եւ որովհետեւ այս լուրը ինծի ՚ի պաշտօնէ եկած չէ, անոր համար չեմ կրն- նար ըսել թէ այն յայտարարութիւնը վաւերական է, թէ չէ:

Լուս Նիւթան: Հունգարիայի մէջ իրենց իշ- խանութիւնը բանեցունող տէրութիւններէն պա- կան իրաւունք ունի Բնգղիայի տէրութիւնը ինքն ալ այս գործին մէջ մտնալու, որպէս զի, մաճառ- ները ազատ գլուխին պատահած աղէտքէն:

Լուս Բալլերսթօն: Կառավարութիւնը հի- մակուան պարագաները աղէկ կը քննէ կ'իմանայ որ՝ ետքէն ինչ ճամբայ բռնելիքը գիտնայ:

Լուս Նիւթան: Երբ մամաւոր ժողովքներէն ա- լելի բաղմամբ ժողովք մը եղաւ Հունգարիայի օգուտը մտածելու համար որուն մէջ շատ կերպ խօսքեր եղաւ մաճառներուն կողմ և Ռուս-ուս գրիայի դէմ որոնք հոս մի ըստ միջէ գրել տեղէր նիս չի ներեր:

Պ. Հիւտոն: Որ Բնգղիայի երկաթէ ճանա- պարհներուն խիստ շատը ասոր ձեռքը ըլլալուն և անհուն հարստութեան ալ անք ըլլալուն անունը երկաթէ ճանապարհներուն խափառը կ'ըսուեր, ասանկ երեւելի հարուստ մը սըննակացեր է և այս օրերս ունեցած բոլոր հաստատուն ստացուածքը ծախու- երէր է որ 700,000 լիւս սթէրլին այսինքն 84 մի- լիոն դոլարէ արժէք ունի, թող արժամեղէն ու կեղէն կահկարասիքը և ունեցած պատրաստ գը- րամը:

ԱՒՍԳՐԻԱ: Վէնայէն Պիւտ եկող փոսթան մաճառները բռնեւ են, նամակներուն հետ միայն 6,000 ֆիօրինի ալ Պանքայի թուղթ կայ եղեր:

Մտերս նախարարաց ատենը պիտի փոխ- ուի կ'ըսեն: Պ. Պիս' որ արքունի խորհրդարանին երեւելի մէկ անդամն է, ներքին պաշտօնեայ պի- տի ըլլայ եղեր. հասարակաց կրթութեան պաշտօ- նըն ալ է օ տը թիւն կոմիսն արուեր որ Սլաւոն ներուն վրայով գրած գործքերովը մեծ անուն ըս- տացած է:

Վէնայի գերմաներէն օրագիրը Վէթղէնի պատերազմին վրայով հետեւեալ տեղեկութիւնը կը հրատարակէ:

«Թշնամիները (մաճառ) ամէն կողմէն պաշար- ուած ըլլալով չըլլան իրենց ուժը բանեցունել: Թէպէտ մեծ յուսահատութեամբ դեմ կեցան, բայց խոր չընելով ետ մղուեցան և երկու դրոշակ կորսուեցան, հետն ալ երկու թիւգանօղ և 500 գերի: Երբոր մեր զօրքը փախստական մաճառնե- րուն ետեւէն կ'երթային, մէյմըն ալ հասկցուե-

ցաւ որ այս զօրքը զօրաւոր յառաջապահ գունդ մըն է եղեր. անդին իսկ բանակներուն մէկ հը- զօրագոյն մտար գիշերանց գէտ ՚ի հիւսիս գաղ- աուկ ճամբայ ելերէ: Սիւսիս զօրապետն ալ իւր բաղմամբ հեծելազօրքը անոր հետքը թող չիտարով կը յուսամք որ ետեւէն կը հասնի: Եւսու- ուրիշ քանի մը գունդ զօրք ալ խաւրուեցաւ թող չիտարու համար որ թշնամին թէիս հաստատուի, կամ անկէ անդին անցնի:

Սիւսիս յայտնի է որ Բեմպեպին ու կոնկէ) ինչպէս որ կ'ուզէին, նորէն տիրած են թէիս գե- տին հիւսիսային կողմէն և Վէնն ալ հարաւի կող- մէն:

Շատ չի քշեր, մաճառներուն բանակը անտա- րակոյս միանալով այս անմատչելի երկրին մէջ Բօ- մօնի անմարտնչելի գումարտակները իրենց յա- աջապահ զօրք ընելով և Վէթեպէնի զօրքն ալ թիկնապահ գերութեամբ պիտի գործադրեն ի- րենց յատակագծին երկրորդ մասը, ինչպէս որ ա- ռաջինը յաջողեցաւ և մեր տէրութեան ծանուցա- կան գիրքը անգամ պարտաւորեցաւ յարգանքը պատմելու այս գէպքը:

Մաճառները իրենց շինած յատակագիծը ամ- բող կատարելու համար մօտերս անուշա պիտի յորձակին Բապեպին ու ուս զօրապետին ասեղ բա- նակին վրայ:

Շտ օրագրին նայուինէ արդէն պատերազմը սկսուեր է որովհետեւ յուլիսի 17 ին, բոլոր օրը թնդանողներուն սրտումը կը լուրի եղեր Բեշթի մէջ: Վէնայի օրագրին խօսքին համեմատ ասա- կայտեական բանակներուն վիճակը:

Կէյնօ յուլիսի 18 ին Բեշթ մտաւ, երբոր մա- ճառները իրենց կամօքը թողուցին այս քաղաքը, և հոն հաստատեց իրեն բանակատեղին, Բապեպին Սիւսիս-Սիւսիս բանակած է Պուտայէն 15 փարասի հետ ու: Սիւսիսի զօրապետը որ Բեշթէն ուսու- ներուն օգնութեան վաղեց, Վէզէն է:

Պեթմայի թոյլի վիճակէ անուն օրագիրը կ'ըսէ որ մաճառները Երասի անկողին մէջ գտան 65 թըն- դանօղ, քանի մը հազար հրացան և խել մը վառօղ- ու ուսմը:

ԻՏԱԼԻԱ: Բիւթանի կառավարութիւնը Ե- ւրոպայի առաջին պայմանները չընդունելով ու- ղեց որ անոնցմէ մէկ քանին վերցունէ, մէկ քանին փոխէ, մէկ քանին ալ չափաւորէ, վերջապէս իւր կամքը ինչպէս էր գրի առնելով Վէնայի արքու- նի խորհրդարանին խաւրեց, այն ալ առանց կըրկ- նութեան ընդունելով՝ հիմա հաշտութիւնը կա- տարեալ կը համարուի:

Հ Ա Յ Ո Ս Տ Ա Ն

Վրէիս մէջ ուսումնասիրութիւնը և հետեւա- բար արդարութիւնը քիչ շատ տարածուած ը- լալուն որչափ զանազան ապացոյցներ կան նե, ա- ննցմէ մէկն ալ, կամ ըսւ ևս ըսել գիտաւորն ալ սա է որ, ժամանակ մը գեթաղութեամբ գործը մը խափանուեր նե՝ ալ անոր վերստին հաստատ- ուիլը խիստ դժուար կ'ըլլար, բայց հիմա կը տես- նանք որ ասանկ չէ, ամէն տեղ ուսումնասէր, աղ- քատէր մտքիկ քիչ շատ գտնուելով՝ տգէտին ու ազգատեսացին տգիտութեամբ, հակառակութե- թիւն կամ հակառակութիւն եղաւ, որովհետեւ ըստ արժանւոյն գարոյի մը հոգ տանելու յաջողակ մտքու պակասութեանն ալ կամ ուրիշ պատճառ- ներով ալ կրնայ գարոյ մը խափանուիլ: Ինչ և իցէ պատճառը, հիմա ուրախ եմք որ նոյն ընկերութիւ- նը և նոյն գարոյը վերստին հաստատուեր այսինքն բարեկարգութեան է (որովհետեւ անբարեկարգ ըլլա- րոյ մը խափանուածէն աւելի գէշ է) և այս նոյն թաղի սուրբ Նիկողայոս եկեղեցիի վերաստուչ արժանապատիւ Մոսիկեան Զակոբ աղայի ջանքը լը վեհափառ սրբազան Պատրիարք հայրենիս ալ որ անգագար գարոյներուն յառաջադիմութիւնը կը խորհի, իւր պատրիարքական կոնգալաւը մէկ քանի յարգի անձինք՝ յիշեալ արժանապատիւ Զա- կոբ աղային ձեռնամուխ եղած գործին օգնութի- ընելու համար հոգաբարձու անուանեց: Կը յու-

տամք որ այս գարոյն ալ անխափան օր աւուր յա- ռաջ կ'երթայ յիշեալ անձանց ջանքը և բարե- պաշտ ազգայնոց բաժանորդութեամբը նոյն ընկե- րութեան որուն տարիկան բաժինն է 50 դոլար 1 մարտ 1849 էն սկըսեալ: Թօփխափու բաւական հայազգի բնակիչք կան ինչպէս գարոյի աշակեր- տաց թիւէն ալ յայտնի է որ առաջմ 130 էն ա- լելի է, բայց գրեթէ առհասարակ աղքատ մար- դիկ ըլլալուն իրենց ուրիշ տեղերու համադրի եղ- բար օգնութեանը կարօտ են, ուստի ով որ որ բաժանորդ գտնուի յիշեալ ընկերութեան մասնա- լոր ինամք մը տարած պիտի ըլլայ տեղւոյն աղքա- տիկ մանկանց:

Հ Ա Յ Ո Ս Տ Ա Ն

Table with 2 columns: Item description and numerical values. Includes items like 'Ստաւրակերկան թէթէն 200-205', 'Վերջի շոգենաւը', 'Մարտի 13 ՕԳՈՍՏՈՍ 1849', 'ԲՆԻԿ ԱԳՐԱՆՔՆԵՐ Ի ԱՆԹՈՒՐՅԵ'.

Հ Ա Յ Ո Ս Տ Ա Ն

ՎՈՍՏԱՆԻՆՈՒՊՈՒՊՈՒՄ ՏԳԱՐԱՆԻ ԵՈՂՅԱՆՆՈՒ ՄԻՒՅԵՆՏՍԵԱՆ